

แนวทางการจัดการและการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด จ.ประจวบคีรีขันธ์ เพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

Guidelines for Management and Utilization of Sam Roi Yod Wetland Prachuab Khiri Khan Province for Sustainability and Conservation.

Received:	May	3, 2019
Revised:	October	24, 2019
Accepted:	October	31, 2019

กฤตยา นิยมเดชา (Krittaya Niyomdecha)*

รุจิโรจน์ อนามบุตร (Rujiroj Anambutr)**

บทคัดย่อ

พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด ตั้งอยู่ในอำเภอสามร้อยยอดและอำเภอกุยบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติจนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำตามอนุสัญญาแรมซาร์ ทั้งนี้ในแง่นิเวศวิทยานั้นยังมีบทบาทสำคัญต่อพืชและสัตว์นานาชนิดเนื่องจากเป็นทั้งที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งหลบภัย แหล่งขยายพันธุ์และแหล่งอาหาร ทั้งสายพันธุ์ท้องถิ่นที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นและสัตว์ที่อพยพมาหลบภัยหนาว ซึ่งหากสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจะส่งผลโดยตรงต่อสัตว์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดและความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ นอกจากนี้แล้วการคุกคามยังส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ธรรมชาติลดน้อยลงซึ่งมีผลในทางอ้อมต่อมนุษยชาติ นั่นคือพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง และนอกจากนี้พื้นที่แห่งนี้ยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่อชุมชนที่อาศัยโดยรอบเนื่องจากเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญขนาดใหญ่สำหรับอุปโภค บริโภค รวมถึงเป็นแหล่งทำกิน ซึ่งความสัมพันธ์ของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดมีสาเหตุจากหลายประการทั้งที่เกิดจากทางธรรมชาติและจากมนุษย์ การหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูจำเป็นต้องเป็นกระบวนการที่ยั่งยืน เพื่อให้พื้นที่ชุ่มน้ำได้รับการดูแลที่ต่อเนื่องเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดที่เอื้ออำนวยแก่สายพันธุ์ที่พึ่งพาอาศัยในพื้นที่แห่งนี้ให้สามารถดำรงชีพต่อไปได้

คำสำคัญ : พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด , แนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ , การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

* กฤตยา นิยมเดชา สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์

Krittaya Niyomdecha, Master of Landscape Architecture, Silpakorn University.

,NIYOMDECHA_k@silpakorn.edu, 0851254427

** รองศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ อนามบุตร ประจำสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Associate Professor Dr.Rujiroj Anambutr, Master of Landscape Architecture, Silpakorn University.

,rujianam@gmail.com , 0816422944

Abstract

Sam Roi Yod wetland is located in Sam Roi Yod and Kui Buri District in Prachuab Khiri Khan Province which was designated as Ramsar site for international acceptance. In concerning with the ecology approach which influence to plant and all living creature because of there are habitat , refuge , reproducing place and food source for native spicies and migratory spicies from north. If the quality of wetland is decline it should being the negative effect on all living creature in this place. Moreover threatening have an effect on plentifully wetland and area for study biology are decrease. Beside main wetland is importance to the community life and living around because this place is the main resource for consuming include their career. The cause of decline wetland have several reasons which effect to human and natural environment. Searching the way to resolve and restore are need to conduct sustainability way in order to continue management for plentifully of biology in Sam Roi Yod wetland supports creatures can live along.

Keywords: Sam Roi Yod Wetlands, Wetland Management, Ecotourism.

บทนำ

พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นพื้นที่ที่สร้างประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งพืชและสัตว์มหาศาล หากแต่กลับถูกละเลยไม่ได้รับการจัดการและดูแลที่ดี เนื่องจากถูกมองว่าเป็นเพียงพื้นที่รกร้างที่มีน้ำขัง ทำให้การคุกคามพื้นที่ค่อยๆทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ ความต้องการทรัพยากร ความต้องการในการใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์การใช้ที่ดินด้านอื่น ๆ หากแต่ในความเป็นจริงแล้วคุณประโยชน์และบทบาทของพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นได้ให้ประโยชน์แก่ทางตรงและทางอ้อมแก่สิ่งมีชีวิต

กระบวนการเกิดทางธรณีวิทยาของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดนั้นมาจากการที่เทือกเขาสามร้อยยอดซึ่งเป็นเทือกเขาหินปูน วางตัวในแนวเหนือใต้ซึ่งขวางทิศทางน้ำไม่ให้ไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทย โดยน้ำที่เข้าสู่พื้นที่ชุ่มน้ำนั้นไหลมาจากพื้นที่ลุ่มน้ำเขาแดง บางส่วนมาจากเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งเป็นเทือกเขาที่กั้นระหว่างชายแดนไทยและสหภาพเมียนมาร์ ในขณะที่บางส่วนนั้นคือน้ำฝนที่ตกลงในบริเวณเทือกเขาสามร้อยยอด มวลน้ำเหล่านี้ไหลมารวมกันในพื้นที่ลุ่มน้ำ เกิดเป็นน้ำขังในที่ลุ่ม กลายเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า หุบสามร้อยยอด

พื้นที่หุบสามร้อยยอดมีขอบเขตอยู่ในอำเภอสามร้อยยอดและอำเภอกุยบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยที่พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมดมีพื้นที่มากกว่า 43,262 ไร่ แต่อยู่ภายใต้การดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดเพียง 23,000 ไร่เท่านั้น การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหุบสามร้อยยอด ถูกนำไปใช้หลากหลายรูปแบบ เช่น เป็นที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เป็นพื้นที่สงวนสำหรับอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อการสงวนพันธุ์และนันทนาการ แต่ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดตกอยู่ในสถานะเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากขาดการดูแลและการจัดการที่เหมาะสม คุณภาพของน้ำในหุบสามร้อยยอดมีความเค็มสะสมมาก ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อ

ระบบนิเวศ ตัวอย่างเช่น บัวหลวงที่เป็นทรัพยากรที่ให้คุณประโยชน์หลากหลายด้านไม่สามารถเจริญเติบโตได้อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต น้ำที่เคยจัดกลับกลายเป็นน้ำกร่อย

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วการหาแนวทางในการดูแลและจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การสืบหาสาเหตุความเสื่อมโทรมของพื้นที่ชุ่มน้ำจะช่วยให้ทราบเหตุที่แท้จริง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ตรงจุด นอกจากนี้แล้วการวางแนวทางเพื่อใช้ประโยชน์ในแต่ละบริเวณนั้นช่วยลดผลกระทบจากการใช้งานที่ไม่เหมาะสมต่อพื้นที่ได้อีกด้วย

เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำทุ่งสามร้อยยอดมีบางส่วนอยู่ในขอบเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด ซึ่งเป็นอุทยานทางทะเลแห่งแรกของประเทศไทยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เกษตรของชุมชนนั้น จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ไปพร้อมกับการตระหนักรู้ในความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสาเหตุความเสื่อมโทรมและปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด
- 2) ค้นหาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดและบริเวณโดยรอบ
- 3) นำเสนอแนวทางการฟื้นฟูธรรมชาติในพื้นที่ศึกษาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 4) นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

คำถามงานวิจัย

- 1) พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดมีคุณค่าและบทบาทอย่างไรบ้าง ?
- 2) ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดมีสาเหตุมาจากอะไร?
- 3) แนวทางการแก้ไขปัญหาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและยั่งยืนมีรูปแบบใด ?

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ค้นหาสาเหตุความเสื่อมโทรมของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดและแนวทางการอนุรักษ์
- 2) หาข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในและโดยรอบอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด
- 3) หาข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด
- 4) ค้นหาแนวทางการแก้ไขและฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมในพื้นที่ชุ่มน้ำภายในอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด
- 5) พิจารณากิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรภายในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่โดยรอบ

6) แนวทางในการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดในเขต อ.สามร้อยยอดและอ.กุยบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวทางการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้มีข้อมูล 2 ประเภท อันได้แก่ ข้อมูลทุติยภูมิที่ได้มาจากการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือ ภาพถ่ายทางดาวเทียม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมินั้นได้มาจากการสำรวจเก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เจ้าหน้าที่และชุมชน

ในกระบวนการศึกษานั้นเป็นการหาข้อมูลจากเอกสารควบคู่ไปกับการสำรวจ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงพื้นที่วิเคราะห์โดยการทับซ้อนและวิเคราะห์ผลออกมา ผนวกกับพิจารณาทฤษฎีที่ได้ศึกษาในตอนต้นเพื่อหาแนวทางจัดการใช้งานอย่างเหมาะสมและชาญฉลาดต่อพื้นที่ รวมถึงหาแนวทางในการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำที่เสื่อมโทรมให้มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์เช่นเดิม โดยประเด็นและขั้นตอนในการศึกษาและวิเคราะห์ผลมีดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเนื้อหาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ศึกษาพื้นที่เพื่อให้ทราบลักษณะการใช้ที่ดินเดิมของพื้นที่ ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุโดยการสำรวจพื้นที่และค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดและบริเวณใกล้เคียง
4. นำข้อมูลเบื้องต้นมาพิจารณาหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับพื้นที่
5. นำข้อมูลจากการศึกษามาซ้อนทับเพื่อวิเคราะห์พื้นที่เพื่อหาพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในด้านการใช้งาน การพัฒนาการท่องเที่ยว การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม
6. นำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผนวกกับข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์พื้นที่เพื่อเสนอแนะทิศทางในการจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่
7. เชื่อมโยงเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในบริเวณรอบอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด
8. เสนอพื้นที่แนะแนวทางที่ควรได้รับการฟื้นฟู
9. นำเสนอการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

ผลการศึกษา

จากการศึกษารวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิพบว่าพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดมีคุณค่าและบทบาทในหลากหลายด้าน และมีรูปแบบการคุกคามอันเป็นเหตุให้พื้นที่ชุ่มน้ำเสื่อมโทรมหลายประการด้วยกัน ผลจากการรวบรวมข้อมูลคำแนะนำจากนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำพบว่าพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดนอกจากมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดีแล้ว พื้นที่โดยรอบยังมีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอีกด้วย โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. คุณค่าและบทบาทของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นดังนี้

1) **คุณค่าความสำคัญและบทบาทเชิงนิเวศวิทยา** พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดที่ตั้งติดกับกับเทือกเขาสามร้อยยอดซึ่งเป็นบริเวณที่เชื่อมต่อกันระหว่างระบบนิเวศทุ่งน้ำจืดกับระบบนิเวศป่าบกอันได้แก่ป่าเบญจพรรณ ป่าเขาหินปูน ป่าดิบเขา ที่ลุ่มน้ำจืด นอกจากนี้พื้นที่ชุ่มน้ำนอกจากจะเป็นทุ่งน้ำจืดแล้วระบบพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดยังเชื่อมต่อกับป่าชายเลนและห้วงทะเลน้ำตื้น ตามที่ได้กล่าวมานี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง จากข้อมูลการรายงานสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเล่มที่ 4 เรื่อง พื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเขียนโดยภาคชีววิทยาประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ระบุว่ามิงกัทซึ่งเป็นนกประจำถิ่นและนกอพยพกว่า 315 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 14 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 35 ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกกว่า 21 ชนิด และปลากว่า 35 ชนิด พบพืชพันธุ์กว่า 5 สังกม และพบว่ามีสายพันธุ์ที่ถูกคุกคามจนเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์มีสถานภาพดังต่อไปนี้ นกที่อยู่ในสภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) 2 ชนิด มีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (VU) 7 ชนิด และมีสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (NT) 8 ชนิด และมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่อยู่ในสถานภาพใกล้ถูกคุกคามอีก 1 ชนิด

ความสำคัญในระดับนานาชาติพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดได้รับการจดทะเบียนอยู่ในลำดับที่ 1734 เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2551ตามอนุสัญญาแรมซาร์ แต่ภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงเอกสารแก้ไขลำดับเป็นลำดับที่ 2238 โดยเกณฑ์ที่ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดได้รับการจดทะเบียนความสำคัญตามอนุสัญญาแรมซาร์ มี 5 เกณฑ์จาก 2 ประเภท

พื้นที่ชุ่มน้ำทำหน้าที่บริการในด้านต่าง ๆ ทั้งต่อมนุษย์ พืช สัตว์และสังคัม เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ให้แก่สัตว์และพืชนานาชนิด เป็นแหล่งหลบภัยยามอ่อนแอและหลบภัยหนาว เป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่มีอาหารและพื้นที่กว้างใหญ่ให้แก่สัตว์น้อยใหญ่ นอกจากนี้แล้วคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำที่เอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์นั้นมีคุณค่ามหาศาลได้แก่ เป็นแก้มลิงที่ป้องกันน้ำท่วมยามน้ำหลาก เป็นพื้นที่ที่เป็นแนวป้องกันน้ำเค็มรุกเข้าไปยังแผ่นดิน เป็นแหล่งน้ำที่เติมน้ำกลับไปยังชั้นน้ำใต้ดิน เป็นแหล่งส่งผ่านพลังงานในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

2) **คุณค่าและบทบาทของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดเชิงวิถีชีวิตสังคม** บทบาทด้านนี้เป็นประโยชน์ที่เกื้อกูลให้ชุมชนและชาวบ้านที่อยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำใช้ประโยชน์ และแสวงหาทรัพยากรและประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งให้ทั้งประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม เช่น วิถีชีวิตของชาวบ้านรอบทุ่งสามร้อยยอดมีอาชีพการทำประมงน้ำจืด จับสัตว์น้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด ทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อการพาณิชย์ มีการนำน้ำจากทุ่งสามร้อยยอดเพื่อใช้ในการเกษตร ใช้ในครัวเรือน ใช้เพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นอกจากนี้มีการใช้ประโยชน์พื้นที่รอบ ๆ พื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อประโยชน์ด้านอื่น ๆ เช่น เลี้ยงโค กระบือ เลี้ยงสัตว์ปีก และเพื่อดำเนินการนันทนาการ เป็นต้น

3) คุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดทางด้านประวัติศาสตร์ ตามที่มีการค้นพบภาพเขียนสี โบราณอายุราว 3,000-5,000 ปีที่ปรากฏภายในถ้ำบริเวณใกล้กับศูนย์ศึกษาศรัทธาชาติบึงบัว มีภาพเขียนที่เล่าถึง เรื่องราวสภาพความเป็นอยู่ในอดีต ปรากฏภาพเขียนมนุษย์ โค กระบือ เป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงวิถีชีวิตในอดีตทำให้เห็นถึงความเป็นมาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และวิถีชีวิต ซึ่งมีการพึ่งพาอาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำมาช้านาน และนอกจากนี้ตามการบันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ยังได้ระบุว่ามิกษัตริย์ได้เสด็จประพาสทุ่งสามร้อยยอดเพื่อนันทนาการถึง 3 พระองค์ด้วยกัน

2. ลักษณะการคุกคามพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด

รูปแบบการคุกคามพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดมีหลากหลายรูปแบบซึ่งล้วนเป็นสาเหตุให้พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดประสบกับสภาวะเสื่อมโทรม อันได้แก่ ผลกระทบที่ต่อเนื่องมาจากปรากฏการณ์สภาวะโลกร้อน เป็นเหตุให้น้ำที่ไหลเข้าทุ่งมีปริมาณน้อย การขยายตัวของชุมชนทำให้มีการรุกล้ำพื้นที่ชุ่มน้ำโดยการถมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัย การไม่จัดการกับมลพิษและของเสียก่อนไหลลงสู่พื้นที่ชุ่มน้ำทำให้เกิดสภาวะน้ำเน่าเสีย การระบายน้ำออกจากกระบวนกรเกษตรที่มีสารเคมีที่ปะปนมาด้วยสร้างความแปรปรวนให้แก่ระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำ การชักน้ำเค็มเข้าไปในพื้นที่น้ำจืดเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำก่อให้เกิดความเค็มแพร่กระจายในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด

นอกจากนี้แล้วยังมีความเค็มสะสมในดินเกิดเป็นสภาวะดินเค็ม สร้างความเสียหายแก่ระบบน้ำ ระบบนิเวศทั้งต่อพืชและสัตว์ นอกจากนี้แล้วยังมีปัญหาด้านการจัดการที่มาจากขอบเขตอุทยานไม่ชัดเจน ทำให้การดูแลและควบคุมกิจกรรมไม่สามารถทำได้ดีมากพอ และโครงสร้างพื้นฐานที่ก่อสร้างโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบการไหลเวียนของน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำที่สร้างผลกระทบโดยตรงต่อระบบอุทกวิทยาของทุ่งสามร้อยยอด การก่อสร้างถนนรวมถึงคันขอบบ่อในการเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นสิ่งที่ขวางการไหลเข้าออกของน้ำในพื้นที่

3. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอด ตั้งอยู่ในอำเภอสามร้อยยอดและอำเภอกุยบุรีจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นอกจากนี้พื้นที่ชุ่มน้ำบางส่วนนั้นอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หลากหลายสามารถเชื่อมโยงกับอาชีพเกษตรกรรมของประชาชนในพื้นที่ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบันมีให้เลือกหลากหลาย นับเป็นศักยภาพที่สำคัญของพื้นที่

ภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดนั้นมีรูปแบบของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ศึกษาทั้งระบบนิเวศอันหลากหลายเช่น ระบบนิเวศเขาหินปูน ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขา ตามสถานที่ท่องเที่ยวในจุดต่างๆ เช่น เส้นทางศึกษาศรัทธาชาติถ้ำพระยานคร เส้นทางศึกษาศรัทธาชาติจุดชมวิวเขาแดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดการโดยชาวบ้านที่อาศัยรอบทุ่งสามร้อยยอดให้บริการเรือนเที่ยวละการเยือนเรือนอีกด้วย เช่น หมู่บ้านหน้าทุ่งและหมู่บ้านเกาะมอญ

ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีให้บริการไม่มากนักแต่ นับว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถอนุรักษ์วิถีชีวิตโดยสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ปรากฏในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องศึกษาได้แก่ ไร่อินทรีย์ลู่ประสม ทองแผ่น เป็นพื้นที่เกษตรที่มีรูปแบบการทำเกษตรแบบผสมผสานตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9

และอีกสถานที่คือฟาร์มเห็ดสามร้อยยอด ซึ่งเป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้กระบวนการเพาะเห็ด เก็บเกี่ยวเห็ด กระบวนการทั้งหมดเป็นเกษตรอินทรีย์แบบไร้สารพิษ

4. อุปสรรคและปัญหาในการดำเนินการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่

ปัญหาด้านการจัดการ ได้แก่ ปัญหาแนวอุทยานทับซ้อนกับที่ทำกินของราษฎรการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดในปี พ.ศ.2509และการประกาศผนวกพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อุทยานในปี พ.ศ.2525 เป็นปัญหาในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ถึงแม้จะมีแนวทางในการจัดการมาตรการทางกฎหมายบังคับใช้รวมถึงการตรวจสอบดำเนินการพิสูจน์เอกสารสิทธิ์

ปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เป็นปัญหาที่เกิดจากการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างไร้ประสิทธิภาพ ได้แก่ การจุดไฟเผาทุ่งเพื่อล่าสัตว์ การหาทรัพยากรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ตลอดจนบุกรุกพื้นที่อุทยาน ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ขาดกำลังในการลาดตระเวนดูแลและตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง เพราะพื้นที่มีขนาดกว้างใหญ่ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง สาเหตุอื่นๆได้แก่ การชักน้ำเค็มเข้าทุ่งเพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ สารเคมีสารพิษที่ไหลออกจากกระบวนการเกษตร ระบบอุตสาหกรรม เป็นต้น

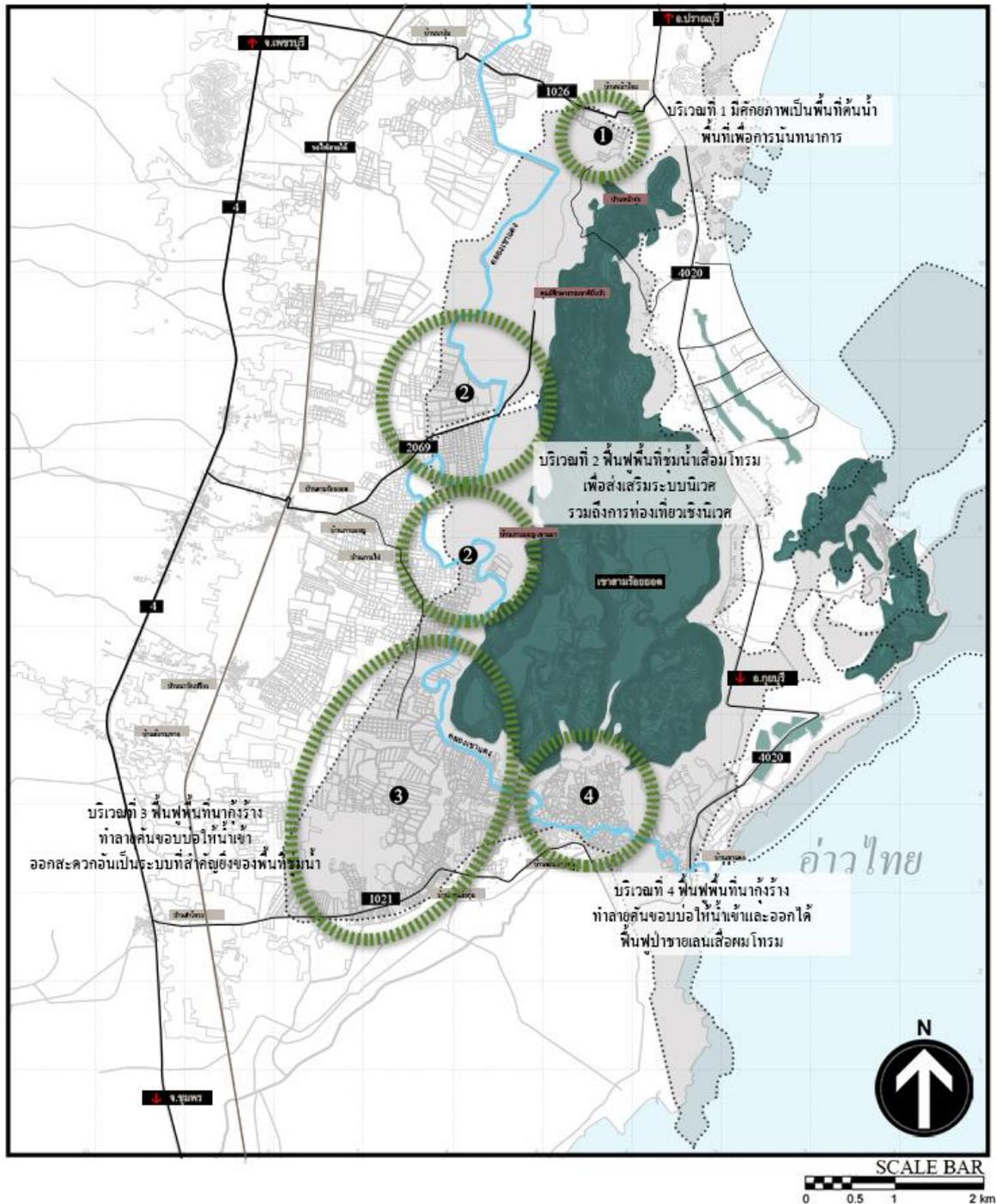
ปัญหาด้านธรรมชาติ ที่ควบคุมได้ยากเช่นการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของพืชพันธุ์ต่างถิ่นอย่างต้นรูปถ่ายที่เป็นสาเหตุให้พื้นที่ชุ่มน้ำต้นเงิน และพืชอื่นที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจนเสียสมดุลเช่น แคม สำหรับและนอกจากนี้แล้วสภาวะโลกร้อนส่งผลให้มีปริมาณน้ำเข้าทุ่งน้อยมากในแต่ละปี

การสรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. แนวทางการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดจากสถานะเสื่อมโทรม

1.1) การฟื้นฟูระบบอุทกวิทยา เพราะระบบอุทกวิทยาเป็นหัวใจสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ การดูแลและจัดการให้ระบบอุทกวิทยาสามารถไหลเวียนได้จะส่งผลให้น้ำมีคุณภาพดีและส่งผลดีต่อระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำ

1.2) การฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นนาทุ่งร้าง มีการนำพื้นที่ในพื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดไปใช้ในการเลี้ยงกุ้งก่อให้เกิดน้ำและดินที่เสื่อมสภาพ บางส่วนกลายเป็นพื้นที่ทิ้งร้างเนื่องจากไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป แต่ทั้งนี้เนื่องจากขอบเขตที่ไม่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดกับที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านทำให้จัดการได้ยาก

 บริเวณที่นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำ
ภาพแสดงการนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำในแต่ละบริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำภายในอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด

ภาพที่ 1 ภาพแสดงการนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำในแต่ละบริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำภายในอุทยานแห่งชาติ
เขาสามร้อยยอด
ที่มา : ผู้วิจัย

การฟื้นฟูนาทุ่งร้างสามารถแบ่งได้เป็นหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของที่ตั้งและกรรมสิทธิ์การครอบครอง ตามภาพที่ 1 พื้นที่บริเวณที่ 1 มีศักยภาพเป็นจุดชมวิวและจุดจอดจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ , บริเวณที่ 2 พื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำที่เสื่อมโทรมให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์รวมถึงการทำแนวเขตให้ชัดเจน , บริเวณที่ 3 บริเวณตอนปลายของทุ่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนระหว่างพื้นที่อุทยานและพื้นที่ของชาวบ้านการฟื้นฟูนาทุ่งร้างในพื้นที่อุทยานควรฟื้นฟูให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำตามธรรมชาติดั้งเดิมและพื้นที่ที่เป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของเอกชนและชาวบ้านส่งเสริมให้ฟื้นฟูนาทุ่งร้างเพื่อการเกษตรตามแนวทางการวิจัยของนายสุทัศน์ โประยกุล (2548) มีกระบวนการปรับปรุงดินขบอบและการปรับปรุงดินร่วมด้วยและพื้นที่บริเวณที่ 4 พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ในขอบเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นนาทุ่งร้างดังนั้นแนวทางในการฟื้นฟูที่เหมาะสมในบริเวณนี้คือการฟื้นฟูป่าชายเลน โดยการทำลายคันขบอบให้น้ำสามารถเข้าออกได้ตามการขึ้นลงของระดับน้ำทะเล จากนั้นวางแผนการปลูกพืชป่าชายเลนเพื่อฟื้นฟูป่าชายเลนให้อุดมสมบูรณ์ โดยพิจารณาจากระดับการทนความเค็มและความลึกในแต่ละชนิด

2. แนวทางการดูแลและจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำสามร้อยยอดอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

2.1) **ด้านทัศนคติ** มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำให้แก่ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงสร้างความเข้าใจโดยการอบรมแก่หน่วยงานเนื่องจากเป็นผู้ดูแล วางแผน ดำเนินการ ให้มีความเข้าใจและเจตคติที่ดีต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ สำหรับนักท่องเที่ยวและเยาวชนทำได้โดยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณภาพ

2.2) **ด้านการจัดการ** ติดตามเฝ้าระวังสถานการณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำในทุกระดับวางแผนดำเนินงานด้วยกัน จัดตั้งหน่วยงานเพื่อลาดตระเวนดูแลสอดส่อง นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมอาชีพของชาวบ้านรอบพื้นที่ชุ่มน้ำที่ไม่เป็นการทำลายหรือสร้างผลกระทบแก่พื้นที่ชุ่มน้ำ เช่นการเกษตรปลอดสารพิษการทำข้าวนาปี ละเว้นข้าวนาปรัง ปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย และนำการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเข้ามาสนับสนุนเพื่อเพิ่มช่องทางการหารายได้ให้ชุมชน

2.3) **ด้านการวางแผนพื้นที่การใช้ประโยชน์** แบ่งการใช้ประโยชน์พื้นที่ออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้ พื้นที่เพื่อการพัฒนาเป็นพื้นที่รองรับการนันทนาการอาจมีการทำท่าเรือ , พื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางนิเวศวิทยาในระดับปานกลาง , พื้นที่สงวน เป็นพื้นที่ที่มีความเข้มข้นในการอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ , เขตกันชนที่เป็นป่าเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมตั้งอยู่ระหว่างพื้นที่คุ้มครองและพื้นที่พัฒนา , เขตกันชนทางเศรษฐกิจ เป็นพื้นที่รอบนอกเขตกันชนแต่ยังมีหน้าที่เป็นเขตกันชนระหว่างพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจและพื้นที่ทางธรรมชาติ และพื้นที่รอบนอกสุดเป็นพื้นที่สงวนการใช้ประโยชน์นอกเขตอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ที่ต้องควบคุมการใช้ประโยชน์เนื่องจากเป็นพื้นที่ต้นน้ำ

2.4) **ด้านเทคนิค** จัดตั้งทีมงานเพื่อทำงานจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยพัฒนาองค์กรเพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาและสถานการณ์

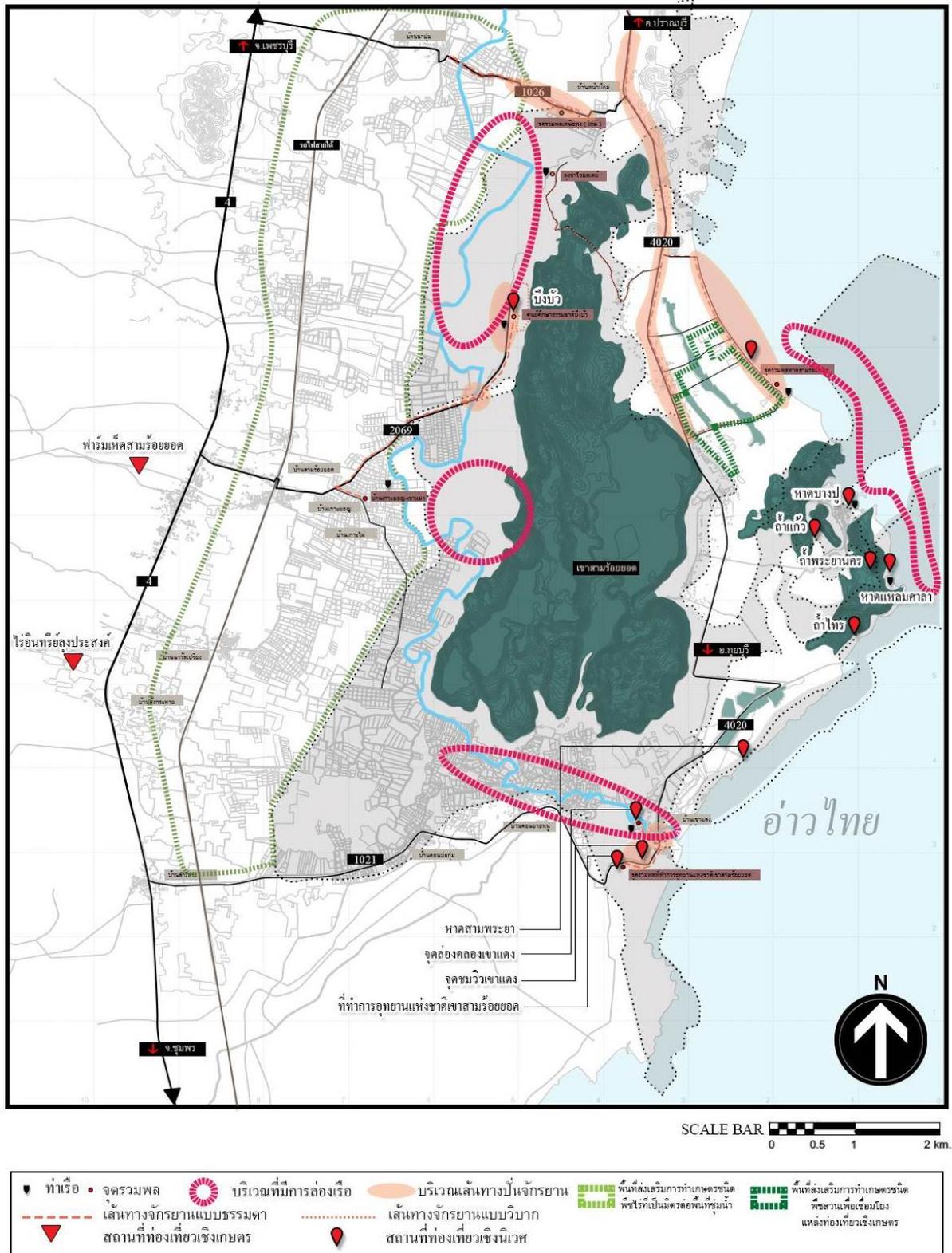
2.5) **ด้านกฎหมาย** ปรับปรุงกฎหมายให้สามารถคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำได้อย่างครอบคลุมทุกประเด็น

3. แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำภายในอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นสาเหตุให้พื้นที่ธรรมชาติเสียหาย ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในพื้นที่ที่มีความเปราะบาง จากการสำรวจและศึกษาในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดและบริเวณโดยรอบตามภาพที่ 2 ได้ข้อเสนอแนะดังนี้ ศูนย์บริการท่องเที่ยวบึงบัว จุดเริ่มต้นในการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำเขาสามร้อยยอด จำเป็นต้องมีการให้ข้อมูลในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น บทบาทหน้าที่เชิงนิเวศ หน้าที่เชิงบริการ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเกิดพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นต้น , หอดูนก ควรออกแบบให้กลมกลืนกับธรรมชาติและเชื่อมต่อกับเส้นทางศึกษาธรรมชาติและเพื่อความต่อเนื่องในการเดินชมพื้นที่ชุ่มน้ำและควรมีการเพิ่มข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวกับสายพันธุ์ของนกในพื้นที่อาจเพิ่มอุปกรณ์ดูนก เช่นกล้องส่องนกร่วมด้วย นอกจากนี้แล้วกิจกรรมการปั่นจักรยานเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจและเหมาะสมต่อพื้นที่ พื้นที่ชุ่มน้ำที่สามารถเข้าชมได้มีหลายจุด สามารถปั่นจักรยานเพื่อชมทัศนียภาพและนอกจากนี้แล้วเป็นกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษอีกด้วย

3.2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในบริเวณโดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำเขาสามร้อยยอด เนื่องจากอาชีพของชาวบ้านรอบพื้นที่ชุ่มน้ำมีการทำเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นก็เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเกษตรของชาวบ้านและช่วยลดแรงกดดันการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มากเกินไป ปัจจุบันในอำเภอเขาสามร้อยยอดและกุ่มบุรีมีพื้นที่ท่องเที่ยวทางการเกษตรแล้ว แต่ยังคงขาดสิ่งอำนวยความสะดวกบางประการ ควรมีการเพิ่มเติมและสนับสนุนโดยสามารถเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

3.3) การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวพื้นที่ชุ่มน้ำภายในอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดและพื้นที่โดยรอบ เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำอยู่ในอุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หลากหลายและพื้นที่โดยรอบมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้วยเหตุนี้ทำให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีรูปแบบให้ผู้ที่มาเที่ยวชมได้เลือกสรรและรับประสบการณ์และทัศนคติที่ดีต่อพื้นที่ธรรมชาติกลับไป ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเส้นทางเพื่อเชื่อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอดเพื่อความต่อเนื่องในการศึกษาระบบนิเวศ แต่ทั้งนี้การดำเนินจำเป็นต้องอาศัยหลักการท่องเที่ยวอย่างไม่รบกวนสิ่งแวดล้อมควรมีการสำรวจและประเมินผลกระทบก่อนมีการก่อสร้างใดในพื้นที่ธรรมชาติ

ภาพที่ 2 ภาพแสดงการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ที่มา : ผู้วิจัย

References

- Chan,S.& Colleagues.(2005) “khūmū kānchatkān phūnthī chum nāmphūmphāk ‘Ēchiā tawan‘ōk chīang tai”[Southeast Asia Wetland Management Manual]Japan.:Ministry of Environment of Japan
- Chemnasiri,N.(2012)“kānphatthana lāng thōngthīeo chōeng kasēt”[Agroyourism Development].Bangkok:Physic Center Press.
- Chuweso,S.(2014) “khūmū kān rianrū nāothāng lāe rūpbāep kān‘anurak lāe chai prayōt phūnthī chumnām yāng yangyūn”[Manual of Guideline Learning and Kind of Conservation and Sustainability Utilization Wetland].n.p.
- Dugan Pattick,J.n.d. “kān‘anurak phūnthī chum nam sathānakān patchuban lāe mā takā rathī chāmpen plāe doī sansanī chūwāeo”[Conservation wetland.Present situation and measure needed].n.p.:National Agriculture Cooperative Community Press.
- Kanthōngthīeo hāeng Prathēt Thai,(2001).“phāen patibatkān kānthōngthīeo chōeng Niwēt hāeng chāt ”[National Ecotourism Action plan].Bangkok : Alsa Company Limited.
- Ministry of Tourism and Sport. (2015)“yutthasāt kānthōngthīeo Thai 2015-2017”[Thai Tourism Strategy 2015-2017].[Electronics Book]
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning.(1999). “khwāmlākklāi thāng chīwaphāp nai phūnthī chum nam sām roj yōt”[Biodiversity in Sam Roi Yod Wetland].Bangkok:Group of Biology Resource.Division of coordination Natural Resource and Environment management in Office of Natural Resources and Environmental Policy.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy.(1999) “thabīan phūnthī chum nam thī mī khwāmsamkhan radap nānā chāt lāe radap chāt khōng prathēt Thai”[International and National Impotence wetland Register].Bangkok:Group of Biology Resourceand Coordinate Division.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy.(2012) “The survey status of Fresh Water Marsh of Wetland in Thailand Sam Roi Yod Wetland Prachuab Khiri Khan Province[Electronics book]Natural Resource Management and Office of Natural Resources and Environmental Policy

- Prosayakun,S.(2005). “næōthāng kān fūnfū din bō ‘akungrāng læ din thī dai rap phonkrathop
čāk kānliāng kung kulādam phūā kān kasēt[The Guidelines of Restore abandoned
Shrimp farming and effect-soil from Black Tiger Shrimp Farming for
Agriculture].Research and Development for Protect Desertification and Warning
Institution Land Development Department.Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Sakunapathna,P.&ČhirŌtphan,W.andChoeikīwong,U.(2011)“kānthōngthiēochœngNiwēt”[Ecotour
ism].Bangkok.:Seang Dow Press.
- Sakunapathna,P.&ČhirŌtphan,W.andChoeikīwong,U.(2015)“kānthōngthiēochœngNiwēt”[Ecotour
ism].Bangkok.:Seang Dow Press.
- Thawaranurak,Ch.(2017) “khwāmru phūnthānkīeokap‘utsāhakamkānthōngthiēo”[Fundemental
of Tourism Industry].Bangkok.:AAA Service Partnership.(Fundemental of Tourism
Industry)”. Krung Thēp... : hānghunsūān čamkat ‘ē‘ē‘ē sœwīt